

O'QUVCHINING KITOB JAVONI

Shukur Dilmirzayev

BANDI BURGUT

Shukur Xolmirzayev

BANDI BURGUT

hikoyalar

**“O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”
Davlat ilmiy nashriyoti
Toshkent – 2014**

UO‘K: 54(077)
KBK 84(50‘)6
X72

X72   **Xolmirzayev, Shukur**
                                 Bandi burgut: hikoyalar / Sh. Xolmirzayev –
Toshkent: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat
ilmiy nashriyoti, 2014. – 136 b.

Mazkur kitobda yozuvchining aynan tabiat haqidagi, insonning tabiat bilan mangu hamroh qadriyatlari haqidagi hikoyalari jamlangan. Bu ham bo‘lsa, ijodkor iste’dodining o‘ziga xos qirrasidirki, ayni bir mavzuda buni uddalash mushkul. O‘ylaymizki, ushbu lotin alifbosidagi nashr o‘quvchida, atrofimizni texnik taraqqiyot-u ming turli axborotlar oqimi qamrab olayotgan bir paytda “Qizil kitob”ga kirgan noyob ohudek bir taassurot qoldiradi.

KBK 84(50‘)6

Nashriyotdan

Shukur Xolmirzayev o'zbek nasrida — tasvir tiniqligining, inson xulq-atvoridagi kamalakdek rangin holatlarning xolis bilgichi, tabiat va odamning abadiy emikdoshligini qon-qoni bilan anglab, bunga iqtido qilgan va o'zi muqaddas bilgan haqiqatga ayni shu emikdoshlik sirini izlash jarayonida erishgan adib sifatida ham o'z o'rnini topdi. Yozuvchining sermahsul ijod yo'li roman, qissa, esse janrlardagi asarlari bilan qay darajada unumli va namunali bo'lsa, bularning barchasidan avval u yetuk hikoyanavis sifatida mashhurdir. Zero, o'zbek o'quvchisi Shukur Xolmirzayevni maktab darsligiga kirgan hikoyalaridanoq yaxshi biladi.

Adibning bolalik davri, ulg'aygan tuprog'i bilan uzviy bog'liq bo'lgan tabiatga oshnolik tuyg'usi uni umrining so'ngiga qadar tark etmadi. Shu bois Shukur Xolmirzayev tog', dasht, jonivorlar, qushlar, giyohlar va tabiatning bir bo'lami bo'lgan odamlar haqida qalbdan kechirgan to'xtamlarini betakror hikoyalarga aylantirdi. Tabiat haqida hikoyalar bitish — shunchaki tasvir, munosabat, muallifning voqelikka munosabati emas, balki, har bir tirik yaratilgan qalbi, shuuri, ong-u intilishlari borligini teran his etib, uni tag'in shu — Ona tabiat yuqtirgan iqtidor-u idrok bilan qog'ozga tushirishdir. Yozuvchi tabiatni yozuvchi bo'lib emas, uning bir muhibi bo'lib bemisl hayrat-u qiziqish bilan kuzatadi, o'tkir nigoh va qalam bilan uni hikoya darajasiga ko'taradiki, bu hol o'quvchini lol qiladi. Bu vazifani u qanchalar mehr-u zavq, qalb qo'ri bilan bajarganini har bir hikoya mutolaasidan so'ng chuqur tushunamiz. Va adib ardoqlagan, suygan tabiatni biz ham yaxshi ko'rib qolamiz.

Aslida avval ko'p jildliklarda e'lon qilingan ushbu hikoyalarni qaysidir ma'noda takror taqdim etishdan muddao ham shu!

NOTANISH ODAM

Ovga borayotgan edim, havo aynidi. «Bahor havosida, bir sevalab o'tar», deb ketaverdim. Biroq sal o'tmay yomg'ir shunday quyib berdiki, birpasda ust-boshim ho'l bo'lib, badanimga yopishib qoldi. Shunda, turgan yerimdan ikki yuz qadamcha narida jar va jarga tushaverishda ovchilar, yo'lovchilar qo'nib o'tadigan kamarcha borligi yodimga tushdi. Jarga yaqinlashishim bilan shuvoq isi aralash tutun dimog'imga urdi. Kamarga kirdim. O'rtada gulxan yonar, chetroqda oqchil chakmon kiygan, o'rta bo'y bir kishi eshagining ayilini bo'shatardi.

— Salomaleykum.

Notanish odam menga qaradi-da, boshimdan-oyog'imgacha ko'z yugurtirib chiqdi. U qirg'iz bashara, lekin qoshlari quyuuq, qirg yoshlardan oshgan, baquvvat kishi edi.

— Aaalekum.

O't boshiga cho'nqaydim. Etigimni sug'urib, tagini olovga qaratib qo'ydim. Pidjagimni yechib, tizzamga yoydim. Notanish odam gulxan yoniga qaytdi, bir dasta shuvoqni tagiga qo'yib o'tirdi.

— Xo'-o'sh, yo'l bo'lsin, yigit? — dedi u. Uning ohangida allanechuk kinoya borga o'xshab ketdi.

— Ovga, qishloqdan, — qisqa javob berdim.

— Hali ovchiman dang? — daf'atan pixillab kuldi u va gulxanga o'tin qalay boshladi.

«Ovchiman! Buning nimasi kulgili?!» deb jerkib bergim keldi-yu, «ha!» deb qo'ya qoldim.

— Nega yomg'irda qoldingiz? — so'radi u jilmayishini qo'ymay.

— Qoldim-da.

— Yomg'ir yog'ishini bilmadingizmi?

— Qaydan bilay.

— Bulutni ko'rib edingizmi?

— Ha.

- Gallamang, ko‘rganingiz yo‘q.
  - Obbo, mendan... nima istaysiz o‘zi, amaki?
- Suhbatdoshim menga xotirjam ko‘z tashlab oldi.

– Kerakli narsani ko‘ra bilishingizni istayman xolos. Ko‘rgan bo‘lsangiz: bulut tog‘dan emas, cho‘ldan ko‘tarilayotgan edi. Ko‘rinib turiptiki, bu bulut to‘kkan yomg‘ir ancha-muncha mahalda tinmaydi. Agar bulut tog‘dan pastlagan bo‘lsa, uning yo‘rig‘i boshqa edi. Shuni ko‘ra bilganingizda, ilgariroq o‘zingizni panaga tortardingiz, suvga cho‘milib, bunday qunishib o‘tirmas edingiz.

Men tishimni tishimga bosib, jim qoldim.

Yomg‘ir quyyapti. Kamarning «pesh buruni»dan tosh «ostonasi»ga sharillab loyqa, qizg‘ish suv to‘kilyapti. Nam shuvoq hidi anqiydi. Notanish odam o‘rnidan turdi.

– Xafa bo‘lmang, yigit.

Chakmonning yoqasini ko‘tarib, boshini qopladi, kamardan chiqdi. Sal o‘tmay yarmisi ho‘l bir quchoq o‘tinni ko‘tarib kirdi. Uni kamarning to‘rrog‘iga eltib tashladi-da, menga qaramay, «isina bering», deya yana chiqib ketdi.

«Isina bering? Olovini minnat qilganimi!» Pidjakni kiyib, o‘rnimdan turdim. Kamardan chiqarkanman, notanish odamni ko‘rdim. U pastda, soyning yoqasida yugura-yela, daryo toshqini toshlarning tagiga tiqib tashlagan shox-shabbalarni terardi. «Ha, pishiq odam. Bu o‘tinlarni uyga olib ketadi. Eshagiyam tayyor». Notanish odam o‘tin uchun kamar bilan soy orasida yana uch-to‘rt marta qatnagach, kiyimlarini siqib, joyiga kelib o‘tirdi. Menga ko‘z qirini tashlab, o‘chayotgan cho‘g‘larni dag‘al barmog‘i bilan titkiladi.

– Tomosha qiling, yomg‘irning yog‘ishida ko‘ngilga yoqadigan bir dilgirlik bo‘ladi, – dedi u. – Ko‘p yaxshi narsalar yodga tushadi. Ayniqsa, o‘t yonida o‘tirib tomosha qilsang. Keling-ye, yigit, o‘tiring.

Men, o‘zim ham bilmayman, nima uchundir yumshab qoldim.

Belbog‘ini yechib o‘rtaga yoydi. Eshakdagi xurjundan bitta yog‘liq patir bilan beshta qo‘y qurtini olib belboqqa qo‘ydi:

- Dasturxonga qarang.
- Rahmat, qornim to‘q.
- Rahmatni yegandan so‘ng aytasiz.

Men bitta qurtini olib shimiy boshladim.

Ikkalamiz ham jim, tashqarida shuvillab yog‘ayotgan yomg‘irga qarab o‘tiribmiz. Soy sohiliga ko‘kchil tuman o‘rmlayapti. Sohilning so‘l tomoni bug‘doyi kuyib ketgan paykalday qorayib ko‘rinadi. Uning ustiga bulutlardan yo‘l-yo‘l zangor chiziqlar osilib tushgan. Bora-bora u chiziqlar oqardi, qorayib ko‘rinayotgan yerlar ham yorishdi. Atrof oydinlashib, ufq kengayib ketdi. Quyosh chiqdi. Biz ham kamardan chiqdik.

– Xayr, yigit, ovingiz baror olsun, – dedi u. – Mening gaplarimdan xafa bo‘lmang.

U eshagiga mindi. Mening xayolimga u terib kelib kamarga tashlagan o‘tinlar keldi.

– Amaki, o‘tiningizni unutingizmi deyman?

– Yo‘q, yigit, unutganim yo‘q, – kulimsiradi u, – siz uyga olib ketadi deb o‘yladingizmi? Uyimda o‘tinim bor. Mana, seryomg‘ir kunlar boshlandi. Siz-u bizga o‘xshagan biron yo‘lovchi bu kamarga kirib qolgudek bo‘lsa, sovuqqa qunishib o‘tirmasdan, tayyor o‘tinni yoqib isinadi, shular uchun terdim.

U ketdi. Men kamar og‘zida, undan ko‘z uzolmay qarab qoldim.

1960

KO‘NGIL

Qor tushishi bilan bizga jon kirardi. Tong bo‘zarganda qarabsizki, miltiq yelkada, hali iz tushmagan bog‘ ko‘chadan g‘izillab ketib boryapmiz toqqa qarab.

Goh o‘rtoqlar bilan chiqsak, goho... yakka o‘zim chiqardim. U yerda Nazrulla degan o‘rtog‘imning tomi – keksa tollarga ko‘milgan uylari bor. U yolg‘iz onasi bilan yashardi.

Otasi urushda o'lgan. Qiziq bola edi u. Kim, ovga yur desa, ergashib ketaverardi. Bu yoqda maktab bormi, dars bormi – o'ylab o'tirmasdi. Uning miltig'i ham yo'q edi. Lekin, u nolimas, onasiga, miltiq olib ber, demas, ovga borayotganlarga ergashib ketaverardi. Ovga borgach, kiyimlarimizni poylab, olov yoqib o'tirar, ovimiz baror olgan bo'lsa, bizdan ortiqroq quvonardi.

Bir kuni saharda ayvonga chiqsam, laylakqor yog'ib turibdi. Shunday tez yog'yaptiki, chorpoya tagida chirqillashayotgan chumchuqlarni ham ko'rib bo'lmaydi.

Shosha-pisha uyga kirib kiyindim. Yarimta nonni bo'lib, kissaga soldim-da, miltiqni olib, devor osha ketdim. Bunday vaqtda birov ko'rmasin deysan. Lekin, albatta ko'radi. Devorlarning tagi bilan pishillab ketayotsam, to'p etib yelkamga bir lo'mboz qor tushdi. Nariga o'tib qaradim. Nurmat Kachal degan odam kuragining sopini ko'kragiga suyab qo'yib, hovuchiga kuhlayapti.

– Ovlar baror olsin! – dedi u.

Bosh irg'adim.

– Poylab o'tirarkanmiz-da?

Iljaydim.

...Nazrulla uxlab yotgan ekan. Meni ko'rib darrov gap nimadaligini tushundi.

– Axir maktabing bor-ku? – dedi onasi.

– Maktab qochib ketmaydi, enajon, – dedi Nazrulla.

Qor bo'ralaydi. Tog' ko'rinmaydi. Lekin, oyoqlarimiz adashmay olib boryapti bizni. Do'nglikka chiqib bordik. Bu yerda tuman bor edi. Shuning uchun qor siyrak va yumshoq yog'ardi. Atrofga quloq soldik. Kaklik sayrashi eshitilmadi. Engashib, qorni ko'zdan kechirdik. Iz ham yo'q edi.

– Shapaloqxonaga boramiz, – dedi Nazrulla.

Bordik. Kirib chiqdik. Toshlarga yopishib yuradigan cho'ponaldarg'ich qushidan bo'lak hech narsa yo'q edi.

– Huk daraga boramiz.

Ketdik. U yerda ham hech narsani uchratmadik.

– Haydar buloqqa boramizmi?

Ketdik. U yerdayam kaklik zoti yo'q edi.

Hafsalamiz pir bo'ldi. Kunning qay mahal bo'lganini ham bilib bo'lmasdi. Osmon ham oppoq. Bir kamarga kirib, bodomchadan olov qildik-da, nonlarimizni cho'g'ga isitib yedik.

– Men katta yo'l bilan ketaman, – dedim Nazrullaga. – Miltiq uylaringda turatursin.

Kelishdik. Biroq qishloqqa olib tushadigan, ertalabki do'nglikka chiqqan ham edik, chap tomonimizdan, «kak-kak... kakiba-kakiba...» degan ovozlarni eshitib qoldik. Negadir men jahl bilan Nazrullaga «yot!» dedim-da, cho'nqayib yugura ketdim. Do'nglikning labiga – yerdan yorib chiqqanday uyum toshlar yoniga borib, pastga mo'ralasam, bir gala kaklik turnaqator tizilib, yonbag'irni qiyalab boryapti. Qoq belini ko'zlab otdim. Kakliklar chug'urlab ko'tarildi-da, qanotlarini dumlari tomon qayirganicha do'nglikning orqasiga o'tib ketishdi. Faqat bittasigina yerga tusha boshladi. Otdim pastga o'zimni. Dumalay-dumalay, yiqila-surila kaklikka yetdim va qo'llarimni yoyib, o'zimni uning ustiga tashladim. Kaklik qo'limda! U dirillaydi, quralay ko'zlarini jovdiratib, qip-qizil oyog'ini tarang cho'zadi. Pichoq Nazrullada edi, uning kelishini ham kutmay tishim bilan kaklikning kekirdagini uzib tashladim. Shu bilan ovimiz baror olib ketdi. Yo'lda yana bitta kaklik otdik. Nazrullaning quvonchini! Nuqul yelkamga urib, «yasha, yasha, jo'rajon!» deydi yig'lamsirab. Shunday qilib, ikkita kaklikni belga osib, qishloqqa qaytdik. Men to'g'ri uyga ketmoqchi edim, Nazrulla qo'ymadi:

– Isinaylik.

Onasi darrov ko'rpacha to'shadi, pechkaga ko'mir soldi. Men pech yoniga – po'stakka o'tirib, muzlab tarashaday bo'lib qolgan shimim pochalarini o'tga toblay boshladim.

– Go'sht qovurib beraymi? – dedi Nazrullaning onasi.

Men yo'q dedim. Lekin, qovurdi. Yeb bo'lganimizda, kech tusha boshlagan edi. Etigimni kiyib, kakliklarim bog'langan belbog'imga qo'l cho'zdim-u, lekin, tomirlarim tortib qoldi: «Axir kakliklarning bittasini Nazrullaga berishim kerak-ku! Men bilan kun bo'yi yurdi... Lekin, bersam, unda bitta kaklik bilan uyga kirib boramanmi? Nurmat Kachal ko'rsa, «Ha,

arang bitta otdingmi?» demaydimi? Yoki, «Aslida, otolmabsan-u, birorta ovchidan yalinib olibsan-da», deydi. Ota-onam-chi?»

Belbog'ni unutgan bo'lib, etigimning qo'njini torta-torta eshikka chiqdim. Nazrulla ayvonda belbog'ni chiqarib berdi.

– Nima, ikkoviniyam menga bermoqchimisan?

Kulimsiradi. Yerga qaragancha belbog'ni belimga bog'lay boshladim.

– Unisi semiz ekan, – dedi Nazrulla yalanib, – bunisi oriq ekan, mazasi yo'q.

Men miq etmay belbog'ni bog'ladim. Onasi bilan xayrlashdim-da, bu yoqqa o'tib kaklikning bittasini beraman, deganday:

– Narzi, senga bir gapim bor, – dedim.

Darvozadan chiqqach:

– Xayr endi, – dedim. – Tezroq borishim kerak uyga.

– Hm... – dedi Nazrulla. – Lekin bunisi judayam og'ir ekan...

– Ha... – dedim va ketdim. Lekin, ko'chaga burilayotib, o'girilib qaradim. Nazrulla bo'ynini qashib turar, menga pastdan tikilardi.

Orqa-oldimga qarayman, sakrab-sakrab ketaman, kaklikni ko'proq qimirlataman. Lekin, Nurmat Kachalning chorbog'iga yetguncha birona ham yo'lovchi uchramadi. Kachalning darvozasiga yetgach, to'xtadim-da, miltig'imning top-toza qo'ndog'ini qor bilan arta boshladim. Milini ham artdim... Yo'q, Kachal yo'q. Kerak bo'lmaganda ko'chalarda lapanglab yurardi. Hozir yo'q. Juda sovuq qotdim. Bor-e!

Uyga borsam, na onam bor, na otam!

– Bozorqo'm xolang chaqirib ketdi, – dedi momom.

Kakliklarni dahlizdagi tashlandiq shkaf ustiga otdim-da, shart yechinib ko'rpaga kirdim.

Kun bo'yi yurib bo'lganimcha bo'lgan ekanman. Toshdek qotib qopman. Ertalab hech kinga gap qo'shmadim. Nonushta qilayotgan edik.

– Qalay, bo'rimi, tulkimi? – dedi otam.

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/3587> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/3587> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/3587>